
Jaume Ferrer del Mapa de Cresques

Autor:

Data de publicació: 08-06-2024

Palma, 1375. Fa 648 anys. El cartògraf jueu mallorquí Abraham Cresques completava la seva particular obra cimera: un mapa del món conegut que ha estat anomenat “L’Atles català” i que actualment es conserva a la Biblioteca Nacional de França, a París. Aquesta colossal obra de la cartografia conté una gran quantitat de detalls reveladors. Un dels més destacats és una galera que navega per les costes situades entre les illes Canàries i Riu d’Or (l’actual Sàhara Occidental), que durant segles havien estat vetades als europeus. Aquella galera enarbora una senyera catalana, i és la de l’armador mallorquí Jaume Ferrer, que va solcar aquelles costes pràcticament l’endemà que s’obriessin a la navegació (1346). Qui era, de debò, Jaume Ferrer i que buscava en aquelles costes?

Buscava competir amb els caravanistes amb una ruta naval fins a les fonts de proveïment dels productes de luxe.

Bibliothèque Nationale de France.

Palma, 1375. Fa 648 anys. El cartògraf jueu mallorquí Abraham Cresques completava la seva particular obra cimera: un mapa del món conegut que ha estat anomenat “L’Atles català” i que actualment es conserva a la Biblioteca Nacional de França, a París. Aquesta colossal obra de la cartografia conté una gran quantitat de detalls reveladors. Un dels més destacats és una galera que navega per les costes situades entre les illes Canàries i Riu d’Or (l’actual Sàhara Occidental), que durant segles havien estat vetades als europeus. Aquella galera enarbora una senyera catalana, i és la de l’armador mallorquí Jaume Ferrer, que va solcar aquelles costes pràcticament l’endemà que s’obriessin a la navegació (1346). Qui era, de debò, Jaume Ferrer i que buscava en aquelles costes?

Qui era Jaume Ferrer?

L’Atles català —el que va cartografiar Abraham Cresques— identifica la galera de Jaume Ferrer amb la cita: Partich l'uxer d'en Jacme Ferrer per anar al Riu de l'Or al jorn de sen Lorens, qui és a ·X· de agost, e fo de l'any ·M·CCC·XLVI· (Va partir l'uixer —una galera grossa— d'en Jaume Ferrer per a anar al Riu d’Or el dia de Sant Llorenç —10 d’agost— de l’any 1346). Jaume Ferrer, armador i negociant, ja havia solcat les aigües de l’Atlàntic amb anterioritat (en sentit nord, cap als ports de Flandes i, possiblement, d’Anglaterra), però decideix d’emprendre un viatge cap a un món totalment desconegut a la recerca d’una ruta que l’havia de conduir fins a les fonts de proveïment dels articles de luxe de l’Europa de l’època: l’or, les espècies i els esclaus.

Representació d’una galera catalana (segle XIV) / Font: Museu de Rodes (Grècia).

Per què els armadors europeus no s’atrevien a navegar per l’Atlàntic?

Seria més correcte preguntar-se per què els armadors dels estats cristians de la Mediterrània no van solcar les aigües atlàntiques fins ben avançat el segle XIV. I la resposta la tenim en el tancament de l’estret de Gibraltar en mans dels estats musulmans que, durant segles, van dominar les dues ribes (la nord i la sud) i la seva permissivitat amb la pirateria barbaresca. Des del segle VIII (irrupció dels àrabs a la península Ibèrica) fins a mitjan segle XIV (conquesta castellanolleonesa del Camp de Gibraltar), l’estret va ser un mar hostil que no convidava a la navegació. Tot i això, les investigadores Coral Cuadrada i Dolors Pifarré revelen l’existència d’una discreta ruta naval entre Barcelona i Palma

amb Bruges i Londres des del 1282.

Com es va obrir l'estret de Gibraltar?

El 13 d'octubre del 1292, la host castellanolleonesa del rei Sanç IV prenia la plaça de Tarifa, que era una possessió del regne marínida de Fes i guanyava la riba nord de l'estret, en mans musulmanes des del 711. La presa de la punta d'Europa va tenir una extraordinària repercussió arreu del continent, i va reforçar el prestigi de les armes castellanolleoneses. Però és important no oblidar que l'èxit d'aquella operació no hauria estat possible sense la participació de les galeres de Catalunya, comandades per Berenguer de Montoliu, que van assegurar el bloqueig marítim de la riba nord de l'estret i van impedir la tramesa d'ajut a la plaça assetjada. Amb la presa de Tarifa s'obria la llauna del comerç marítim atlàntic.

Representació de Ceuta (segle XVI) / Font: Museu del land de Colònia. Colònia (Alemanya).

Com es va consolidar aquella primera victòria?

Durant les dècades següents, els xocs entre naus militars cristianes (catalanes, genoveses, castellanes, portugueses, venecianes) i musulmanes van ser freqüents. Però el punt d'inflexió que marcava el principi de la fi del control musulmà de l'estret seria la Batalla naval de Ceuta. En aquell combat, lliurat el 6 de setembre del 1339, de nou les galeres de Catalunya, comandades en aquella ocasió per Jofre Gilabert de Cruïlles, derrotarien una aliança naval formada per naus nassarites (granadines), marínides (marroquines) i benimerines (algerianes) i imposarien la seva influència en aquell quadrant marítim. Fins i tot la pirateria passaria a ser aliada de Barcelona (el cas de Sayyida Mandri, la dama pirata de l'estret, que atacava les naus no catalanes).

Es desembussa l'estret

Després de la victòria naval catalana de Ceuta (1339), les potències navals cristianes de la Mediterrània (catalans, genovesos, venecians, toscans) es van llançar a la conquesta de les rutes de la costa atlàntica africana, en competència amb bretons, francesos, portuguesos i castellans. Segons la investigació historiogràfica, el primer europeu modern que va tocar les illes Canàries i que hi va arrelar —fins i tot, abans de la batalla de Ceuta— va ser el genovès Lanzarotto Malocello, que es va establir i va donar nom a l'illa de Lanzarote (1312). Però els catalans no es van adormir, i l'armador mallorquí Jaume Ferrer va tocar i desembarcar a les Canàries i va prendre possessió de l'illa de Gran Canària (1346) abans de prosseguir el seu viatge cap al Riu d'Or.

Representació d'una coca mercant catalana (segles XIV i XV) / Font: Museu Marítim de Barcelona.

La diòcesi catalana de Fortuna-Telde

La professora i investigadora Coral Cuadrada —de la URV de Tarragona— afirma que l'expansió marítima catalana sempre va estar sustentada sobre tres potes: expansió patrimonial, evangelització i colonització econòmica. I aquesta ideologia és ben present a l'empresa canària, com ho demostra el fet que el comte-rei Pere III va negociar amb el pontífex Climent VI l'evangelització de les illes "Afortunades" amb personal religiós català. El 1352, cinquanta anys abans que els castellans iniciessin la conquesta de les illes, el pontificat nomenava el carmelità català fra Bernat primer bisbe de Fortuna-Telde (el primer bisbe cristià de la història de les Canàries) i l'autoritzava a construir un temple que faria les funcions de catedral.

Què buscava, exactament, Ferrer?

Ferrer buscava una ruta marítima que l'havia de conduir a les fonts de proveïment dels productes de luxe. Un viatge a través de mars i rius per a competir amb els caravanistes, que transportaven l'or, les espècies i els esclaus fins a la Mediterrània, i on les Canàries havien de jugar un paper fonamental. Va retornar a Mallorca (1346) amb una dotzena d'indígenes canaris, que van ser evangelitzats i catalanitzats a les cases dels mercaders barcelonins Joan Dòria i Jaume Segarra. Indígenes destinats a intermediar amb la població autòctona durant la campanya de conquesta i colonització. Exactament el mateix que, un segle i mig després (1493), es va pretendre amb els indis de Colom.

Marc Pons

Podeu accedir a l'article original a través del següent enllaç:

https://www.elnacional.cat/ca/cultura/qui-era-jaume-ferrer-seva-misteriosa-galera-senyera-marc-pons_1117217_102.html

Autor: Marc Pons